

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 5, Issue 4, December 2017, p. 671-686

Received	Reviewed	Published	Doi Number
02.10.2017	04.12.2017	25.12.2017	10.18298/ijlet.2076

About A New Transcript of Hâce Muhammed Lutfi Hadrat's (Alvarlı Efe) Poetry -I-

Muhammet İkbâl GÜLER ¹

ABSTRACT

Hâce Muhammed Lutfi Efendi (Alvarlı Efe), Sheikh of Naqshbandiyya-Khalidiyya and one of the most important representatives of Sufi literature in Erzurum in the XX. Century, left a significant mark on Turkish culture by means of his lifestyle and poems. Alvarlı Efe Hadrat, born in 1868 in Kındığı (Altınbaşak) village of Hasankale (Pasinler) province in Erzurum, was firstly educated by his father, Hâce Hüseyin Efendi; then he continued to receive education in Erzurum, and he was known as "Alvarlı Efe" due to the profession of imamate that he performed until 1939 in Alvar village of Erzurum. Pehlül Çiftçi (deceased in 1961), gone under the name of "Yetim Hâfız", is one of the prominent disciples of Alvarlı Efe Hadrat writing his poems which he used as a means to transmit the religious teachings. Pehlül Çiftçi lived together with Efe Hadrat for a long time, and he put his poems on paper. In 9 of 13 notebooks still extant thanks to Hüseyin Çiftçi, son of Pehlül Çiftçi, 65% of the poems belong to Alvarlı Efe. Some of these poems have not been published up until now, and numerous differences were observed between the published poems and the ones written in the notebooks as a result of the comparative analysis carried out on the afore-said writings. Apart from Turkish and Arabic poems of Alvarlı Efe, these notebooks also include the poems, manis and separate couplets of the famous poets such as Kuddusî, Niğârî, Sheikh Gâlip, Bayburtlu Celâlî, Niyâzî-i Mîsrî, Erzurumlu Emrah, Ketencizâde Mehmed Rüşdî, Hâfız-ı Şîrâzî, Vehbî, and Üryânî. In this paper, the poems of Alvarlı Efe written in the above-mentioned notebooks will be compared to the currently published poems, and detailed information and evaluations on the contents of the notebooks will be provided.

Key Words: Alvarlı Efe Hadrat, notebooks of poems written in Arabic script, Erzurum.

Hâce Muhammed Lutfi Hazretleri'nin (Alvarlı Efe) Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Üzerine -I- ²

ÖZET

Erzurum'un yetiştirdiği, tasavvuf edebiyatının XX. asırdaki önemli temsilcilerinden, Nakşî-Hâlidî şeyhi Hâce Muhammed Lutfi Efendi (Alvarlı Efe), yaşantısı ve şiirleriyle kültür dünyamızda silinmez izler bırakmıştır. Erzurum'un Hasankale (Pasinler) ilçesi Kındığı (Altınbaşak) Köyü'nde 1868 yılında dünyaya gelen Alvarlı Efe Hazretleri, ilk olarak babası Hâce Hüseyin Efendi'den aldığı eğitimi Erzurum'da devam ettirmiş, Erzurum'un Alvar köyünde 1939 yılına kadar yapmış olduğu imamlık sebebiyle "Alvarlı Efe" olarak tanınmıştır. Alvarlı Efe Hazretleri'nin sohbet aracı olarak gördüğü şiirlerini kaleme alan müritlerinden biri de "Yetim Hâfız" nâmı ile tanınan Pehlül Çiftçi (ö. 1961)'dir. Uzun seneler boyunca Efe Hazretleri'nin yanında bulunan Pehlül Çiftçi, Efe Hazretleri'nin şiirlerini yazan kâtiplerindendir. Pehlül Çiftçi'nin oğlu Hüseyin Çiftçi vasıtasıyla bize ulaşan 13 defterin 9'unda yaklaşık % 65'i Alvarlı Efe'ye ait olan şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerden bazıları yayımlanmış olan şiirleri arasında bulunmamakla birlikte, yayımlanmış olan şiirlerle defterler arasında yapılan karşılaştırma neticesinde bazı farklılıklar görülmüştür. Bu defterlerde Alvarlı Efe'nin Türkçe ve Arapça şiirlerinin yanısıra Kuddusî, Niğârî, Şeyh Gâlip, Bayburtlu Celâlî, Niyâzî-i Mîsrî, Erzurumlu Emrah, Ketencizâde Mehmed Rüşdî, Hâfız-ı Şîrâzî, Vehbî, Üryânî gibi şairlerin şiirleri, maniler ve müstakil beyitler de bulunmaktadır. Bu çalışmada söz konusu defterlerde Alvarlı Efe'ye ait olan şiirlerin mevcut yayımla genel bir karşılaştırması yapılacak, defterlerin içeriklerine dair bilgiler ve değerlendirmeler ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Alvarlı Efe Hazretleri, eski harfli yazma şiir defterleri, Erzurum.

¹ Araştırma Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, muhammetikbal.guler@omu.edu.tr.

² Bu çalışma 12-14 Mayıs 2017 tarihlerinde Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni'nde sunulan "Hâce Muhammed Lutfi Hazretleri'nin (Alvarlı Efe) Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Üzerine" başlıklı bildirisinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Şehirler, kendilerini gönüllerinde taşıyan, orada tezyin eden insanların varlığı ile “ruh” sahibi olurlar. Sokakların, caddelerin hatta insanların üzerine sinen “kadim”e ait koku, geçmişte yaşamış “mektep insan”ların sayesinde. Bu ruh, bütün bir vatan toprağının kıymetini de arttırmaktadır. Hâce Muhammed Lutfî, nâm-ı diğer Alvarlı Efe Hazretleri de şiirleriyle memleketin mayasını karan, Erzurum’un yetiştirdiği müstesna şahsiyetlerdendir.

Çalışmamızda Alvarlı Efe Hazretleri’nin hayatı, “Hulâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî” adlı eseri ve neşredilme süreci, Efe Hazretleri’nin şiirlerinin elimizde bulunan yeni nüshasına erişilme süreci, bu defterlerin fiziksel özellikleri ve genel hatlarıyla içerik bilgileri, Hulâsatü’l-Hakâyık ile elimizde bulunan defterlerde ortak olarak yer alan şiirlerin genel bir karşılaştırması ve Hulâsatü’l-Hakâyık’ta bulunmayan şiirler hakkında bilgi verilecektir.

1. Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri’nin Hayatı

Muhammed Lutfî Hazretleri, Erzurum’un Hasankale (Pasinler) ilçesinin Kındığı (Altınbaşak) Köyü’nde 1285/1868 yılında dünyaya gelmiştir. (Cengiz 2015: 9) Nüfus kayıtlarına göre asıl adı ve soyadı Muhammed Budak olan Efe Hazretleri, “Lutfî” mahlası ile şiirler yazmıştır. (Elmalı 2017: 55) Doğum yeri olmamasına ve Erzurum’un çeşitli köylerinde imamlık vazifesi icra etmiş olmasına rağmen, Muhammed Lutfî Hazretleri “Alvarlı Efe” olarak tanınmıştır. Naci Elmalı (2017: 57) bu durumu Alvar Köyü’ndeki imamlığı esnasında Efe Hazretleri’nin “marifet iltifata tabidir” düsturunca sahiplenilmesine ve vefâtından önce Alvar’a defnedilmesini vasiyet etmesine bağlamaktadır. Babası zamanın âlim şahsiyetlerinden Hâce Hüseyin Efendi, annesi ise Mazlumoğlu Hacı Emin Efendi’nin kızı Seyyide Hatice Hanım’dır. Bitlis’te bulunan Nakşibendî/Halidî şeyhi Muhammed Küfrevî Hazretleri’nden ve Bitlis’te bulunan Kâdirî şeyhi Nur Hamza’dan iki ayrı halifelik almış, Nakşî-Kâdirî neşvesine sahip bir zattır. (Kutlu 2013a: 52-54) Hanımlarının vefâtı sebebiyle beş evlilik yapmıştır. İkinci hanımı Esmâ Hanım’dan Hakkı, Sadi, Seyfeddin ve Mukime adlarında üç erkek bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarından Hacı Seyfeddin Efendi hariç diğerleri küçük yaşta vefât etmiştir. (Kutlu 2013a: 56) Alvarlı Efe Hazretleri, Pasinler ilçesi Sivaslı Camii’nde, Dinarkom/Muratgeldi Köyü’nde, Çat ilçesinin Yavi Köyü’nde ve son olarak Pasinler ilçesinin Alvar Köyü’nde imamlık vazifesini icra etmiş (Cengiz 2015: 10-12; Elmalı 2017: 57; Kutlu 2013a: 52-56), aynı zamanda tasavvuf neşvesini gittiği her yere saçmıştır. 12 Mart 1956 tarihinde vefât eden Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri, vasiyeti üzere Alvar Köyü’nde defnedilmiştir. (Kutlu 2013a: 57)

2. “Hulâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî” Adlı Eserin Neşri ve İçeriği Hakkında

Alvarlı Efe Hazretleri’nin yazmış ve söylemiş olduğu şiirleri sağlığında bir araya getirilmemiştir. Şiirlerini derleyip yayımlamak isteyenlere, yayımlanmış bunca eser varken buna ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle rıza göstermemiştir. Şiirleri meclisinde bulunan müridleri arasındaki kâtipler tarafından yazılmış veya ezberlenmiştir. (Kutlu 2013b: 17) Efe Hazretleri’nin vefâtından sonra oğlu ve halifesi Hacı Seyfeddin Efendi, babasının kâtiplerinden olan Molla Ziya Efendi, Tayyar Efendi Hoca, Dinarkomlu Hacı Osman Efendi, Çögenderli Hacı Halis Efendi ve İmamların Hacı Salih Efendi’leri kendi evinde toplayarak bütün eserlerini derlemiş ve tekrardan yazmışlardır. (Kutlu 2013b: 17) Ortaya çıkan yedi

farklı nüsha, Hacı Seyfeddin Efendi'nin gözetiminde tek bir nüsha haline getirilip 1974 yılında neşredilmiştir. Hacı Seyfeddin Efendi tarafından "Hulâsatü'l- Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî" adıyla yayımlanan bu eserin 1979, 1996, 2006, 2011 ve 2013 yıllarında olmak üzere toplam altı baskısı gerçekleştirilmiştir. (Hâce Muhammed Lutfi 2011: 8; Kutlu 2013b: 17-18) Çalışmamızda esas aldığımız baskı, 2011 yılında Erzurum Yakutiye Belediyesi tarafından bastırılan eser olacaktır. Yapılan son baskıda, terkiplerin yazılışında imlâ yönünden, lugaçtede ise düzen bakımından yapılmış olan değişiklikler haricinde (Kutlu 2013b: 18) 2011 yılı baskısıyla 2013 yılı baskısı arasında fark bulunmamaktadır.

Eserde, Alvarlı Efe'nin dinî ve tasavvufî şiirlerini içeren manzum eserlerinin yanı sıra, Hacı Seyfeddin Efendi'nin "Mukaddime", "Bir Hâtıra" ve eserin sonunda yer alan "Hidâyet Bahçeleri" isimli manzûmeleri de bulunmaktadır. Eser, şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Mukaddime
2. Bir Hâtıra
3. Arabî Gazeller
4. Kasîde-i Celâliyye
5. Fârisî Gazeller
6. Silsile-i Şerîfe
7. İlticâ-nâme
8. Mi'râcü'n-Nebî
9. Mevlidü'n-Nebî
10. Merhabâlar
11. Dîvânçe
12. Mesnevîler
13. Destanlar
14. Mersiyeler
15. Duâ-i Huccâc
16. Mâniler, kıt'alar, ferdler
17. Hidayet Bahçesi
18. Lugaççe. (Hâce Muhammed Lutfi 2011)

Eserde Efe Hazretleri'ne ait olan toplam 810 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin 235'i hece vezniyle, 575'i aruz vezniyle yazılmıştır. (Öksüz 2013: 394) Arapça ve Farsçaya, o dillerde şiir yazabilecek kadar vâkıf olan Alvarlı Efe Hazretleri, şiirlerinde genellikle aruz veznini tercih etmiş olmasına rağmen hece vezniyle de şiirler söylemiştir. Prof. Dr. Rıdvan Canım'ın da ifade ettiği üzere "divan şiirimizin büyük ustası Fuzûlî'yi şairler arasında birinci gruba dahil edecek olursak, Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri de ikinci grup şairler arasına girmektedir."(Canım 2013: 567)

3. Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri'nin Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Hakkında

Araştırmacı-yazar, Beyazşehir Palandöken Dergisi editörü Naci Elmalı Beyefendi, dergisinin 2017 tarihli 20. sayısında kaleme aldığı "Benim Efe'm Alvar'dadır" başlıklı yazısında Alvarlı Efe Hazretleri hakkında birçok yeni bilgiyi gün yüzüne çıkarmıştır. (Elmalı 2017: 54-65) Elmalı (2017: 63), yazısında vermiş olduğu bilgiler arasında, Alvarlı Efe'nin müridlerinden ve aynı zamanda Alvarlı Dergâhı'nın gazelhânlarından Pehlül Çiftçi'nin istinsâh etmiş olduğu, içerisinde Efe Hazretleri'ne ve başka şairlere ait olan şiirlerin varlığından bahsetmektedir. Naci Elmalı Beyefendi'nin vasıtasıyla ulaştığımız bu defterler ve müstakil olarak kâğıtlara yazılmış şiirler, Pehlül Çiftçi'nin oğlu Hüseyin Çiftçi Beyefendi'nin şahsî arşivindedir ve kendilerinin müsaadeleriyle incelenmek üzere elimizde bulunmaktadır. Hüseyin Çiftçi'nin verdiği bilgiye göre Alvarlı Efe Hazretleri'nin şiirlerinin neşredilmesinden sonra kendileri Efe Hazretleri'nin oğlu Hacı Seyfeddin Efendi ile görüşmüş ve bu defterlerin varlığından kendilerini haberdar etmiştir. Hacı Seyfeddin Efendi de bu durumdan yayın aşamasında haberdar olmadığı için üzüntülerini kendisine bildirmiştir. Bu defterler ilerleyen süreçte, Hulâsatü'l-Hakâyık'ı yayımlayanlar arasında bulunan Hüseyin Kutlu Beyefendi'nin eline geçmiştir. Buna rağmen, eserin sonraki baskılarında defterde tespit ettiğimiz lâkin divanda yer almayan şiirlerin varlığı ve ortak şiirler arasındaki farklılıklar, bizi defterlerin tam olarak incelenemediği kanaatine ulaştırmaktadır.

Efe Hazretleri'nin meclisinde şiirleri kaleme alan Pehlül Çiftçi, 1905 yılında Pasinler ilçesi Alvar Köyü'nde doğmuştur. Oğlu Hüseyin Çiftçi'den alınan bilgiye göre Pehlül Çiftçi'nin babası Hüseyin Efendi, çiftçilikle uğraştığı için "Çiftçi" soyadını almıştır. Baba mesleğini devam ettiren Pehlül Çiftçi, Alvarlı Efe Hazretleri'ne intisap etmiş ve onun meclislerinde gazelhânlık yapmıştır. Döneminde yanık sesi ile tanınmış bir zattır. Hüseyin Çiftçi, babası Pehlül Çiftçi'den dinlediğine göre; Efe Hazretleri başını sağ tarafına doğru hafifçe eğince müridleri kâğıt kalem alıp yanına yaklaşır ve söylediği şiirleri yazarlarmış. Yazarken Efe Hazretleri'nin söylediklerini yetiştiremeyenlerin eksiklerini ise Efe Hazretleri başka bir vakitte tamamlatırmış. Efe Hazretleri'nin Alvar Köyü'nde bulunduğu zaman zarfı içerisinde yanında bulunan Pehlül Çiftçi, vefâtına kadar da Efe Hazretleri ile irtibat içerisinde bulunmuştur. 1961 yılında vefât eden Pehlül Çiftçi'nin, Efe Hazretleri'nin irfan meclisinde kaleme aldığı şiirler toplam 9 defterde bulunmaktadır.

3.1. Defter 1

Birinci defter, 10x15 cm boyutlarında, 218 yaprak ve 10-16 arasında değişen satır sayısına sahiptir. Defterde bulunan şiirlerin geneli mürekkepli kalemle yazılmış olmasına rağmen yer yer kurşun kalem ile yazılmış şiirlere de rastlanılmaktadır. Özellikle kurşun kalemle yazılı olan bazı şiirler, zamanla yıprandıkları için okuma zorluklarıyla karşılaşılmaktadır. Bu defterde 286 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin haricinde defterin sonlarına doğru, 198b-215b numaralı varaklar arasında da yer yer maniler, müstakil beyitler ve namaz meselesine veya iskat meselesine dair kısa bilgiler bulunmaktadır.

1 numaralı defterde bulunan 286 şiirin 196 adedi Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. 196 adet şiirden de 7 adedi Hulâsatü'l-Hakâyık'da bulunmamaktadır. Bu defterde ayrıca, Niyâzi-i Mısri, Kuddûsî, Bayburtlu Zihni, Bayburtlu Celâli, Nigârî, Tokatlı Nuri, Âşık Sümmânî, Âşık Ömer, Âşık Dertli, Hasan Sezâyî, Şems-i Tebrîzî, Hâfız-ı Şirâzî, Şehrî, Baba Tâhir, Şair Eşref ve Kemalettin Kamu gibi şairlerin şiirlerinin

yanısıra, Nazmî, Mahmut, Hakkı, Üryânî, Emrah mahlaslı şairlere ait şiirler ve mahlas bulunmayan şiirler de bulunmaktadır.

3.2. Defter 2

İkinci defter 8.5x13.5 cm boyutlarında, 148 yaprak ve 6-13 arasında değişen satır sayısına sahiptir. Defterde bulunan şiirlerin yarıdan fazlası mürekkepli kalemle yazılmış olup geri kalanı kurşun kalemle yazılmıştır. Defterin içerisinde Hüseyin Çiftçi'nin kendi kaleminden, eskiz maksatlı yazılmış şiirler de bulunmaktadır. Bu defterde –Hüseyin Çiftçi'ye ait olan kısımlar hariç- 74 adet şiir bulunmaktadır. 74b-76a numaralı varaklar arasında da maniler bulunmaktadır. Bu defterde ayrıca Kur'ân-ı Kerîm ile alakalı bazı rakamsal bilgiler, on iki imamın isimleri; buğday, arpa hasadına dair rakamsal veriler ve Pehlül Çiftçi'ye ait imza denemelerinin olduğu bir sayfa bulunmaktadır.

İki numaralı defterde bulunan 75 adet şiirin 34 adedi Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. 34 adet şiirden Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunmayan 1 adet şiir mevcuttur. Defterin 91b-98a numaralı varakları arasında İzmirli Hâfız Ahmed Tal'at Efendi'ye ait olduğu belirtilen Süleymân Çelebi'nin Mevlid'inin velâdet bölümündeki bazı beyitlere yapılmış bir tesdîs bulunmaktadır. İkinci defterde ayrıca Nevres-i Cedîd ve Vehbî, Fevzî, Rüşdî, Yahyâ mahlaslı şairlerin şiirleri de yer almaktadır.

3.3. Defter 3

Üçüncü defter, "sığır dili" veya "cönk" olarak tabir edilen 11x18.5 cm boyutlarında, 23 yaprak ve 12-16 arasında değişen satır sayısına sahip bir defterdir. Defterde bulunan şiirlerin geneli mürekkepli kalemle yazılmıştır. Defterde 34 adet şiir bulunmaktadır. 15b numaralı varakta Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 571 numaralı gazelin ilk beyti ve 16a numaralı varığın sonunda "Lutfî" mahlaslı, dîvânda yer almayan bir beyit bulunmaktadır. Defterin sonunda, 23a numaralı varakta Arapça bir metin yer almaktadır. Defterin ön ve arka kapaklarında da kurşun kalemle yazılmış metinler bulunmasına rağmen, bunlar zamanla silindiğinden ötürü okunamamaktadır.

Defterde bulunan 34 adet şiirin 30'u Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. Bu 30 şiirden 3b numaralı varakta bulunan şiir ile 21b-22a numaralı varaklarda bulunan şiir olmak üzere toplam 2 adet şiir Hulâsatü'l-Hakâyık'ta yer almamaktadır. Defterde yer alan diğer şiirlerin kime ait oldukları henüz tespit edilememiştir.

3.4. Defter 4

Dördüncü defter de "cönk" veya "sığır dili" olarak tabir edilen, 7x21.5 cm boyutlarında, 12 yaprak ve 16-18 arasında değişen satır sayısına sahip bir defterdir. Defterde bulunan şiirlerin geneli kurşun kalemle yazılmıştır. Defterde toplam 18 adet şiir bulunmaktadır. Ayrıca 10b-12a numaralı varaklar arasında Gülistân'dan seçilmiş beyitler yer almaktadır. Defterin kurşun kalemle yazılmış olması ve yazılanların zamanla tahrip olması, şiirlerin çoğunun okunmasını zorlaştırmaktadır.

Tespit edebildiğimiz 18 şiirin 11 adedi Alvarlı Efe Hazretleri'ne ait olup hepsi Hulâsatü'l-Hakâyık'ta mevcuttur.

3.5. Defter 5

Beşinci defter de “sığır dili” şeklinde olup, 7.5x20 cm boyutlarında, 16 yaprak ve 10-18 arasında değişen satır sayısına sahip bir defterdir. Şiirlerin tamamı mürekkepli kalemle yazılmıştır. Defterde tespit edebildiğimiz 30 adet şiir yer almaktadır. 1a numaralı varakta ise -sayfa yırtık olduğundan dolayı- Hulâsatü'l-Hakâyık'taki 303 numaralı gazelin sadece ilk beyti (Hâce Muhammed Lutfi 2011:293) yer almaktadır.

Defterde bulunan 30 adet şiirin 26 adedi Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. Bu 26 adet şiirin 3 adedi de Hulâsatü'l-Hakâyık'ta yer almamaktadır.

3.6. Defter 6

Altıncı defter, “sığır dili” şeklinde olup 9.5x16 cm boyutlarında, 15 yaprak ve 13-16 arasında değişen satır sayısına sahip bir defterdir. Defterde sadece Alvarlı Efe Hazretleri'ne ait olan ve Hulâsatü'l-Hakâyık'ta “Mîrâcü'n-Nebî” olarak geçen mesnevî nazım biçiminde yazılmış şiir bulunmaktadır.

3.7. Defter 7

Yedinci defter, “sığır dili” şeklinde olup 11x20 cm boyutlarında, 18 yaprak ve 11-16 arasında değişen satır sayısına sahip bir defterdir. Defterde 28 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin 10'u Alvarlı Efe Hazretleri'ne ait olup geri kalanı, yani 8a-15b numaralı varaklar arasında bulunan 18 şiir de Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'ne aittir. 1b-3b numaralı varaklar arasında bulunan şiir Hulâsatü'l-Hakâyık'ta “Kaside-i Celâliye” olarak geçen Efe Hazretleri'nin Arapça şiiridir. 4a-7a numaralı varaklar arasında bulunan 5 adet Arapça şiir de Hulâsatü'l-Hakâyık'ta yer almaktadır.

3.8. Defter 8

Sekizinci defter ise 11x17.5 cm ve 10x21 cm boyutlarında “sığır dili” olarak tarif edilen iki farklı boyuttaki defterin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir defterdir. Bu defter 31 sayfadan ibaret olup, 10-19 arasında değişen satır sayısına sahiptir. 22b-24a numaralı varaklar arasında “Cenâze namazının niyeti” başlıklı bir metin bulunmaktadır.

Defterde 10 adet şiir bulunmaktadır. Defterde bulunan 10 adet şiirin tamamı Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. 27b-28a numaralı varaklarda bulunan ve Efe Hazretleri'ne ait olan şiir Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunmamaktadır.

3.9. Defter 9

Dokuzuncu defter 16.5x24 cm boyutlarında olup 33 yapraktan ibarettir. Bu defterde zikir meclisinde yapılan dualar ve zikirler bulunmaktadır ve tamamı Arapçadır. Defterde sadece 14a numaralı varığın altında 4 beyitlik şairi belli olmayan bir şiir ve 33b numaralı varakta Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 46 numaralı gazel olmak üzere 2 adet şiir yer almaktadır.

4. Hulâsatü'l-Hakâyık ve Defterlerde Ortak Olarak Yer alan Bazı Şiirlerin Genel bir Karşılaştırması

Pehlül Çiftçi'nin yazmış olduğu bu dokuz defterde yer alan toplam 483 şiirin 319'u Alvarlı Efe Hazretleri'ne aittir. 319 şiirin 305'i Hulâsatü'l-Hakâyık'ta da yer almaktadır. (Hâce Muhammed Lutfî 2011)

İncelememiz esnasında divanda yer alan şiirlerle defterlerde yer alan şiirler arasında yer yer farklılıklar veya fazlalıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılık veya fazlalığı harf, ek, kelime, kelime grubu, mısra, beyit ve dörtlük seviyesinde gözlemlemek mümkündür. Bu gözlemlerimizi örneklerle şöyle somutlaştırabiliriz:

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 46 numaralı "ey dost" redifli gazelin 13. beyiti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 123) şu şekildedir:

*Kıyâmetde bu ümmete ne gam var
Seni râzî ede Rahmân 'ın ey Dost*

Defter 1'de (65b-66a) bulunan bu şiirin 13. beytinin ikinci mısrasındaki "ede" fiili "**ide-r**" şeklindedir.

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Kıyâmet Destânı'nın 39. dörtlüğünün (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 606) ikinci dizesi şu şekildedir:

İndallah 'da kadri şânı muallâ

Defter 8'de 16b numaralı varağın sonunda yer alan bu dizedeki "kadri şânı" kelimeleri "**ğadr ü şânı**" şeklinde geçmektedir.

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Kıyâmet Destânı'nın 25. dörtlüğünün ikinci dizesi (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 604) şu şekildedir:

Gözlerinden kanlı yaşlar akardı

Defter 8'de (15b) yer alan bu dize şu şekilde geçmektedir:

*Gözleri**niñ** kanlı yaşı akardı*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 311 numaralı "yok" redifli gazelin mahlas beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 301) şu şekildedir:

*Nedendir gül-gülistân-ı imânın gülleri soldu
Nâm-ı İslâm 'ı vermez Hak bize Lutfî şeriat yok*

Defter 1'de (161a) bulunan bu beyitin ilk mısrası şu şekildedir:

*Nedendir gül gülistân-ı imân gülleri **hep** solmuş
Nâm-ı İslâm 'ı virmez Hak bize Lutfî şerî'at yok*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 681 numaralı "eyler beni" redifli gazelin 4. beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 533) şu şekildedir:

*Pâre pâre olsam o meydân-ı cevlangâhde
Bu seâdet rehberi mîr-i dîvân eyler beni*

Defter 2’de (4b) bulunan bu beyit şu şekilde yazılmıştır:

***Yâre yâver** olsam **ol** meydân-ı cevlangâhda
Bu sa ‘âdet rehberi mîr-i dîvân eyler beni*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 423 numaralı şiirin ikinci dörtlüğünün son dizesi (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 367) şu şekilde geçmektedir:

Terk etmez bu hâlin ne olur olsun

Defter 2’de (9a) bulunan bu dize şu şekildedir:

*Terk itmez **meķâlin** ne olur olsun*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 51 numaralı gazelin ilk beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 125) şu şekilde geçmektedir:

*Dilberlere cân vermek için cânâ ne minnet
Cânân ile vuslat ola îmâne ne minnet*

Defter 5’te (11a) bulunan bu mısra şu şekildedir:

***Cânâneye** cân vermek için cânâ ne minnet
Vuşlatla kemâl bulmayan îmâne ne minnet*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Mîrâcü'n-Nebî adlı mesnevînin 10. beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 61) şu şekilde geçmektedir:

*Kubbe-i Arş-ı risâlet kameri
Âleme mîhr-i seâdet kameri*

Defter 6’da (1b) geçen bu beyit ise şu şekilde yer almaktadır:

*Kubbe-i ‘arş-ı risâlet kameri
‘Âleme **hîmmet ü rahmet** kameri*

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 417 numaralı “yağmadır alan alsın” redifli gazelin 5. ve 6. beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 365) şu şekilde geçmektedir:

*Ey nûr-i basar seyret meyhâne-i vahdetde
Sermest-i ser-endâz var yağmadır alan alsın
Dildâr-ı dilârâdır dilde gör nûr-i cânân
Ey nûr-i dil âgâh ol yağmadır alan alsın*

Defter 2’de (5b-6a) bulunan bu beyitler şu şekilde yer almaktadır:

*5b
Ey nûr-ı basar seyret **bî-perde görünür yâr**
Sen olma yâre âgyâr yağmadır alan alsın*

6a
Derbân-ı der-i dergâh gözlemededir her gâh
Ey nûr-ı dil ol âgâh yağmadır alan alsun

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Mîrâcü'n-Nebî adlı mesnevînin 27. beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 62) şu şekilde geçmektedir:

İstîzân eyledi Cibrîl-i Emîn
Beni gönderdi sana Rabb-i muîn

Defter 6'da (2b) bulunan ve defterde 29. beyit olarak geçen bu beyit şu şekildedir:

İstîzân eyledi Cibrîl o zemân
Var mı izniñ huzûra nûr-ı îmân

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan 616 numaralı "çekildi gitdi" redifli şiirin 7. dördlüğü (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 488) şu şekilde geçmektedir:

Kal' oldu kalblerden envâr-ı îmân
Kesildi dillerden rızâ-yı Rahmân
İylik tarafına görünmez gümân
Salât ile selâm çekildi gitdi

Defter 1'de 119a numaralı varağın sonunda bulunan bu dördlük şu şekilde geçmektedir:

Kaç' üdiler kalbden nûr-ı 'irfânı
Kesildi dillerden feyz-i rabbânî
Ķâle ki almazlar emr-i Ķur'ân'ı
Şalât ile şıyâm kalmadı gitdi

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Mîrâcü'n-Nebî adlı mesnevînin 21. beyti (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 62) şu şekilde geçmektedir:

Mekke'ye indi bi-fermân-ı Hudâ
Kıldı râh-ı yârine rûhî fedâ

Defter 6'da (2a) bulunan bu beyit şu şekilde yer almaktadır:

Mekke'ye vardı şerâfet güheri
Resûlullâh'a vire bu haberi

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta (Hâce Muhammed Lutfî 2011: 125) 51 numaralı gazel beş beyit olarak yer almaktadır. Defter 5'te ise (11a) bu şiir ise yedi beyittir ve aralarında kelime, kelime grubu, mısra ve beyit bazında birçok farklılık bulunmaktadır.

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta (2011: 125) bulunmayan, mahlas beyit ile dördüncü beyit arasında bulunan iki beyit şu şekildedir:

Ger mihr-i hüdâ toğsa gönülden toğar elbet
Zarf-ı nûr olur cân meh-i tâbâne ne minnet
Dildârı dilersin yine sen sende bulursun
Cennet saña müştâķ ola rıdvâne ne minnet

Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan Mîrâcü'n-Nebî adlı mesnevînin 24. ve 25. beyitleri (Hâce Muhammed Lutfi 2011: 62) defter 6'da (2b) mevcuttur. Fakat defter 6'da bulunan bu iki beyit arasında divanda yer almayan iki beyit daha mevcuttur. Defterde 26 ve 27. sırada yer alan beyitler şu şekildedir:

*Emr-i Mevlâ'sına fermân-ber ola
Reh-i mi'râcda yâre yâver ola
İhtirâmâtını şad-bâr iderek
Edeb ile h'âb-gâha giderek*

Görüldüğü üzere elimizde bulunan defter ile Hulâsatü'l-Hakâyık'ta bulunan ortak şiirler arasında harf, ek, kelime, kelime grubu, mısra, beyit ve dörtlük seviyesinde farklılıklar gözlemlemek mümkündür. Defterlerin tamamı Hulâsatü'l-Hakâyık ile karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde ortaya çıkacak olan farklılıklar hakkında net bir değerlendirme yapmak daha da mümkün olacaktır.

5. Hulâsatü'l Hakâyık'ta Yer Almayan Şiirlere Dair

Yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda dokuz defterde yer alan fakat Alvarlı Efe Hazretleri'nin şiirlerinin toplandığı Hulâsatü'l-Hakâyık'ta (2011) yer almayan toplam 14 şiir bulunmaktadır. Dîvânda yer almayan şiirlerin şekil ve içerik bilgisini defter ve sayfa sıralamasına göre şu şekilde açıklamak mümkündür:

5.1. Defter 1 – 6a/6b

Bu şiir, “eyler” redifli olup beş beyitten oluşmaktadır. “Mef'ûlü / mefâ'ilün / mef'ûlü / mefâ'ilün” kalıbında yazılmıştır. Şiirde insana ve tabiata nazar kılındığında Allah'a ulaşılacağı konu edilmiştir.

5.2. Defter 1 – 51b

Bu şiir, her bir mısrasında “olsun” redifi bulunan, yedi beyitten oluşmuş, mesnevî nazım şekline sahip bir muharremiye örneğidir. “Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün” kalıbında yazılmıştır. Şiirde Kerbelâ hadisesinin yüreklere doldurduğu acıdan ve muharrem gününün bu acı hadise hatırlanarak geçirilmesinden bahsedilmektedir.

5.3. Defter 1 – 63a

Bu şiir, beş beyitten ibarettir ve “fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün” kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Şiirde cân vererek sevgiliye ulaşılacağı hakikati işlenmiştir. Şiir, aşağıdaki mahlas beyti ile sonlanmaktadır:

*Dil-rübâ dilberleriñ nâzı çekilmez Luţfiyâ
Terk-i cân it minnet itme ger düşerse şanıña*

5.4. Defter 1 – 94b

Bu şiir “cân kurbân” redifli olup, beş beyitten ibarettir ve “mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün” kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Şiirde Efe Hazretleri, mürşidini öven ifadelerle ona olan muhabbetini dile getirmektedir.

*94b
Nevâ-yı nây-ı dilden diñleyen dildâre cân kurbân
O tevhid bülbüli dilde okur destâna cân kurbân*

*'Adem ders-hānesinde men 'aref dersin alur elbet
Cân-ı cānânına vaşl-ı hüner-mendāne cān kurbān
Deli divānesin almış cünün şahrāsına geçmiş
Muhabbet 'āleminde dil töken dürdāne cān kurbān
Derün-ı vaşf-ı evşāfi bilenler şarf ider hikmet
Tecellî-gāh-ı Mevlā'dır dil-i vîrāna cān kurbān
Bu Luṭfî rūhına himmet iden sultāne cān kurbān
Me'ārîf kenzini açmış gül-i Yemān'e cān kurbān*

5.5. Defter 1 – 119b/120b

Bu şiir “haber vir” redifli olup 16 dörtlükten ibarettir. Hece vezninin 11’li ölçüsüyle yazılmıştır. “İlticâ-nâme” başlığını taşıyan bu şiir, redifinden ve başlığından da anlaşılacağı üzere hakikate ve kurtuluşa erme yolunda yakarışlar içeren dörtlüklerden meydana gelmiştir.

5.6. Defter 1 – 144a

Bu şiir “olan” redifli olup sekiz beyitten ibarettir ve “fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün” kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Alvarlı Efe Hazretleri, muhtemelen hacc farızasını yerine getirdikten sonra bu şiiri söylemiştir. Efe Hazretleri, Mekke ve Medine şehirlerinde hissettiği mânevî iklimi bu gazelinde yansıtmıştır.

5.7. Defter 1 – 186a

Bu şiir “olsun” redifli olup 3 dörtlükten ibarettir. Hece vezninin 11’li ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirde Allah’tan bütün Müslümanlar için dünya ve ahiret saadeti talep edilmektedir.

5.8. Defter 2 – 18a/19b

Bu şiir, Raci Alkır’ın derleyip Nida Tüfekçi’nin notaya almış olduğu “Cân Bula Cānânını” adlı bestenin Alvarlı Efe Hazretleri’ne ait olan güftesidir. (Şengül 2013: 54) Şiirde Raci Alkır’ın yapmış olduğu derlemeye göre farklılıklar göze çarpmaktadır. Ayrıca Raci Alkır’ın gerçekleştirmiş olduğu derleme, Efe Hazretleri’nin torunu Hasan Mazlumoğlu ve damadı Hüseyin Kutlu’ya göre yanlış ve eksik olarak yapılmıştır. (Şengül 2013: 55) Defter 2’nin 18a-19b numaralı varakları arasında bulunan bu şiir 9 dörtlükten ibaret olup hece vezninin 7’li ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Hulâsatü’l-Hakâyık’ı tertip eden heyet, dîvânda bulunan 100 numaralı şiirin (Hâce Muhammed Lütfî 2011: 167) asıl metin olduğunu belirtmektedir.

5.9. Defter 3 – 3b

Bu şiir, “isteyen” redifli olup beş beyitten ibarettir ve “fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün” kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Şiirde Allah tarafından affedilmek ve Allah’ın muhabbetine mazhar olabilmek için kulun yapması gerekenlerden bahsedilmektedir.

5.10. Defter 3 – 21b/22a

Bu şiir, mesnevî nazım şeklinde yazılmış olup 9 beyitten oluşmaktadır. Aruzun “mefâ’ilün / mefâ’ilün / fe’ülün” kalıbıyla yazılmıştır. Bu şiir de, defter 1 – 119b/120b’de bulunan şiir gibi ilticâ-nâme türünde kaleme alınmıştır.

5.11. Defter 5 – 2a

Bu şiir, “Muhammed” redifli olup 6 dörtlükten meydana gelmektedir. Hece vezninin 11’li ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirde Efendimiz (s.a.v.) övülmekte ve onun yolundan gidilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Şiir, şu dörtlükle son bulmaktadır:

*Muhammed Lutfî eyler bu niyâzı
Hüdâ'nın bizlere ey çâre-sâzı
Şefî' tutarak bu dem erbâb-ı nâzı
Meded ey şâhib-i Kur'ân Muhammed*

5.12. Defter 5 – 6b

Bu şiir, “neler var” redifli olup beş beyitten ibarettir. “Mef’ûlü / mefâ’îlü / mefâ’îlü / fe’ûlün” kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Şiirde İslâm âleminin içerisinde bulunduğu durumdan yakınılmaktadır.

5.13. Defter 5 – 13b

Bu şiir “sensin ey cânân” redifli olup on dörtlükten oluşmaktadır. Hece vezninin 5’li ölçüsüyle yazılmıştır. Klasik Türk şiiri ve halk şiirinde ortak olarak işlenen sevgiliye dair vasıflardan bahsedilmiştir.

5.14. Defter 8 – 27b/28a

Bu şiir, beş mısralık bendlerden oluşan mütekerrir bir muhammestir ve “fâ’ilâtün / fâ’ilâtün / fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. 6 bendden oluşmaktadır. Şiirde yer yer aruz kusurları görülmektedir. İçerik olarak Medine şehrine duyulan hasret ifade edilmektedir.

Sonuç

“Alvar İmamı”, “Alvarlı Efe”, “Efe Hazretleri” olarak tanınan Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri, Erzurum’un hikmet ikliminde yetişmiş ve hem şehrine hem ülkesine karşı cenk meydanında ve imân cephesinde hizmet etmiş bir gönül eridir. İrfan yüklü şiirleri, vefâtından sonra oğlu Hacı Seyfeddin Efendi tarafından “Hulâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî” adlı eserde bir araya getirilmiştir. Müridlerinden ve meclisinin gazelhânlarından olan Pehlül Çiftçi (1905-1961) tarafından yazılmış olan dokuz defterde hem Efe Hazretleri’ne hem de muhtelif şairlere ait olan toplam 483 şiir tespit edilmiştir. Bu şiirlerin 319’u Alvarlı Efe Hazretleri’ne ait olup 14’ü yayınlanmış olan Hulâsatü’l Hakâyık’ta (Hâce Muhammed Lutfî 2011) yer almamaktadır. Hulâsatü’l Hakâyık’ta Efe Hazretleri’ne ait olan toplam 810 şiir bulunmaktadır. (Öksüz 2013: 394) Bu da göstermektedir ki Hulâsatü’l Hakâyık’ta Alvarlı Efe Hazretleri’ne ait olan şiirlerin %37,6’sı Pehlül Çiftçi’nin istinsâh ettiği dokuz defterde mevcuttur. Defterlerde Alvarlı Efe Hazretleri’ne ait olan şiirlerin toplam şiir sayısına oranı ise %66’dır. Muhtelif boyut, satır ve sayfa sayısına sahip olan bu dokuz defterde Alvarlı Efe’nin Türkçe ve Arapça şiirlerinin yanısıra Kuddusî, Nigârî, Şeyh Gâlip, Bayburtlu Celâlî, Niyâzî-i Mısırî, Erzurumlu Emrah, Ketencizâde Mehmed Rüşdî, Hâfız-ı Şirâzî, Vehbî, Üryânî gibi şairlerin şiirleri, maniler, müstakil beyitler ve mahlas bulunmayan şiirler de bulunmaktadır. Çalışmamızda defterlerin özellikleri belirtilmiş olup Hulâsatü’l-Hakâyık’ta ve defterlerde ortak olarak bulunan şiirlerin karşılaştırılmaları yapılmıştır. Dîvânda bulunan şiirler transkripsiyon alfabesi kullanılmadığı için aynen verilmiş, defterlerde bulunan karşılıkları ise transkripsiyon alfabesi ile yazılmıştır. Ayrıca Hulâsatü’l-Hakâyık’ta

yer almayan 14 şiiirlerden beyit veya dörtlük düzeyinde örnekler verilmiş ve birinci defter, 94b numaralı varakta bulunan şiiirin tamamı çalışmamıza alınmıştır.

Pehlül ifti'nin istinsh ettiği bu nüshalar hlen elimizde olup tarafımızca yayına hazırlanmaktadır. Defterlere ulaşma açısında bizlere yardımcı olan Naci Elmalı Beyefendi'ye ve defterlerin incelenmek üzere tarafımızda bulunmasına müsaade eden Hüseyin ifti Beyefendi'ye teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilir ve bu çalışmanın Hce Muhammed Lutfi Hazretleri ile alakalı yapılacak olan çalışmalara katkı sunmasını temenni ederiz.

Kaynakça

Canım, Rıdvan. Bir lim, Bir şir, Bir Sfi, Bir Asker, Bir Din Adamı ve Bir Gönül Eri: Alvarlı Muhammed Lutfi Efe. Cengiz Gündoędu (ed.), Uluslararası Hce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler Cilt I içinde (s.565-568). Erzurum: Erzurum Büyükřehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Ortak Yayınları, 2013.

Cengiz, Muammer. Erzurum'un Yüzleri-Alvarlı Efe. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.

Çiftçi, Hüseyin. 1938 Pasinler ilçesi Alvar Köyü doęumlu, gazelhn.

Elmalı, Naci. "Benim Efe'm Alvar'dadır". Beyazşehir Palandöken, 20 (Ocak/şubat/Mart-2017): 54-65.

Hce Muhammed Lutfi. Hulsat'l-Hakyık ve Mektbt-ı Hce Muhammed Lutfi. İstanbul: Damla Yayınevi, Haziran 2011.

Kutlu, Hüseyin. Hce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri). Cengiz Gündoędu (ed.), Uluslararası Hce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler Cilt I içinde (s. 52-61). Erzurum: Erzurum Büyükřehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Ortak Yayınları, 2013a.

Kutlu, Hüseyin. Hulsat'l-hakyık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti. Cengiz Gündoędu (ed.), Uluslararası Hce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler Cilt II içinde (s.15-18). Erzurum: Erzurum Büyükřehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Ortak Yayınları, 2013b.

Öksüz, Musa. Alvarlı Efe'nin Hece ile Yazılmış şiiirleri zerine Bazı Tespitler. Cengiz Gündoędu (ed.), Uluslararası Hce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler Cilt I içinde (s.393-409). Erzurum: Erzurum Büyükřehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Ortak Yayınları, 2013.

şengül, Cengiz. TRT Türk Halk Müzięi Repertuarında Bulunan ve Sözleri Alvarlı Muhammed Lutfi Efe'ye Ait Eserler. Cengiz Gündoędu (ed.), Uluslararası Hce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler Cilt II içinde (s.53-67). Erzurum: Erzurum Büyükřehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi Ortak Yayınları, 2013.

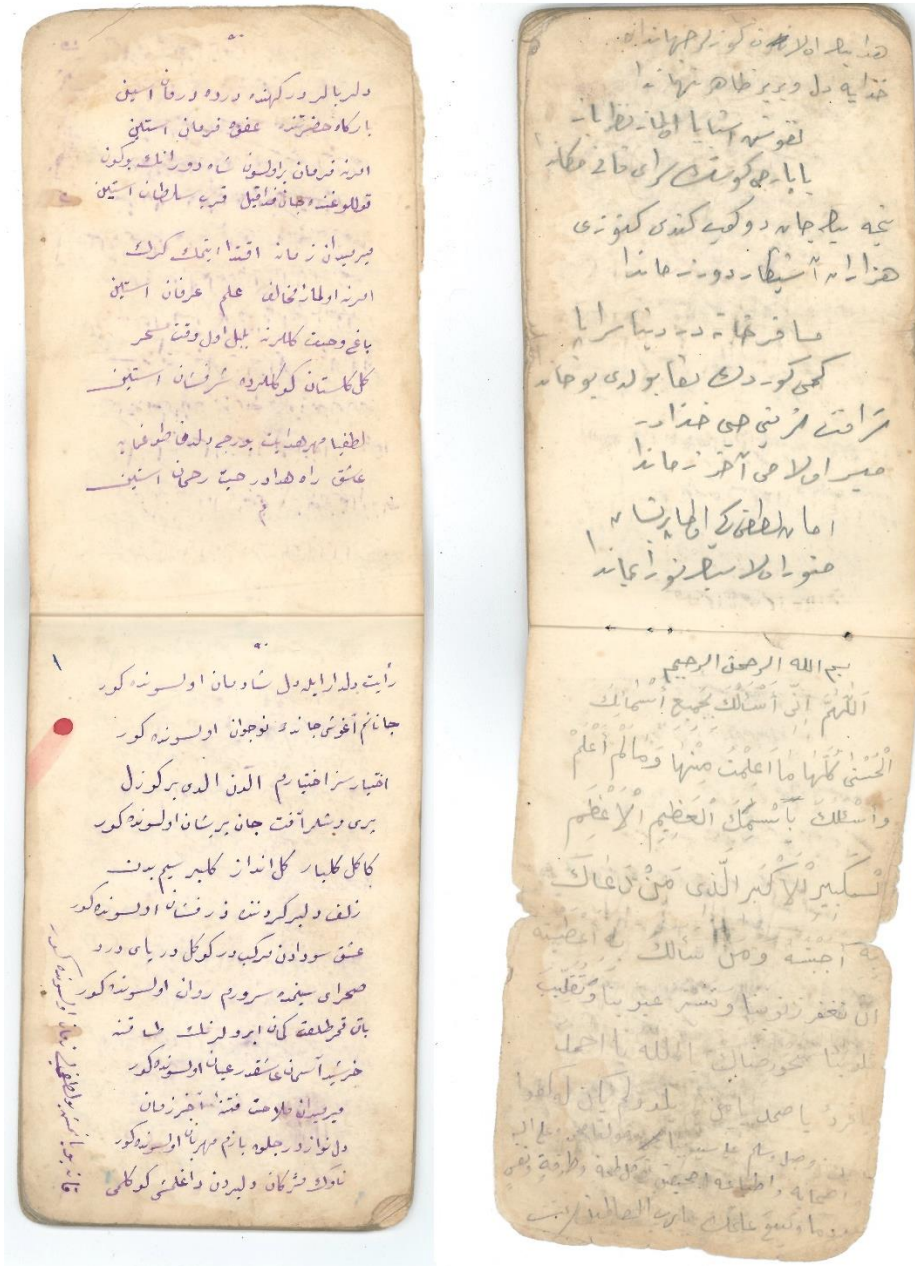
Ekler

EK-1: Alvarlı Efe Hazretleri'nin müridlerinden, şiirlerini istinsâh eden gazelhân Pehlül Çiftçi (1905-1961)

EK-2: Defter 1'in ön kapağı ve ilk sayfası

EK-3: Defter 3'te bulunan 3b/4a ve 22b/23a numaralı sayfalar

EK-4: Defter 7'de bulunan 1b-2a numaralı ve defter 8'de bulunan 2b-3a numaralı sayfalar